

Камінська М.Б.

ДВНЗ „Державний агроекологічний університет”, м. Житомир

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті розглянуто та обґрунтовано вибір критеріїв оцінки екологобезпечного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: критерії, екологобезпечний розвиток, сільськогосподарське підприємство.

I. Вступ. Особливе місце в структурі процесу управління займає економічна оцінка діяльності підприємства. Вона як основа зворотного зв'язку, що дозволяє суб'єкту управління активно впливати на його процес і на умови, які сприяють його удосконаленню. Однак, слід відмітити, що сутність виробничих відносин виражає основний економічний закон. Саме його дія в природокористуванні обумовлює зміст критерію економічної оцінки. Оскільки критерій виражає суть оцінки, то він не може вибиратися випадково. Науково обґрунтований вибір критеріїв дозволяє дослідити механізм екологобезпечного розвитку підприємств сільського господарства, встановити рівень відповідності системи управління зовнішньому середовищу та об'єкту, який вона обслуговує.

Проблема сутності та критеріїв економічної оцінки екологобезпечного розвитку не тільки актуальна і багатогранна. Питанням екологічної оцінки присвячені праці відомих вчених: О. Балацького, О. Веклич, В. Весніна, Т. Галушкіної, К. Гофмана, Г. Дейлі, М. Лемешева, В. Леонтьєва, Д. Медоуз, Л. Мельника, В. Сахаєва, В. Семенова, С. Харічкова, Т. Хачатурова, М. Хвесик, В. Ценко та інших. Проте складність проблеми визначення критеріїв оцінки екологобезпечного розвитку вимагає її подальшого вивчення.

II. Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування визначених критеріїв оцінки екологобезпечного розвитку сільськогосподарських підприємств. У процесі дослідження використано як загальнонаукові так і спеціальні методи економічних досліджень.

III. Результати. Екологобезпечний розвиток сільськогосподарських підприємства визначається сукупністю природних умов, природних ре-

сурсів й системи управління. Щоб оцінити вплив екологічного фактора на ефективність сільськогосподарського виробництва, слід зробити оцінку екологічної ефективності природних засобів виробництва, а також оцінити ті негативні наслідки для екології, до яких призводять окремі види сільськогосподарської діяльності. Об'єктом економічної оцінки є як уже залучені в експлуатацію природні багатства, так і ті з них, які почнуть експлуатуватися в майбутньому, в тому числі і такі види потенційних ресурсів, затрати на освоєння яких в минулому були незначними або зовсім відсутніми.

Адже на сучасному етапі історичну перспективу людства насамперед визначає екологічний фактор. Саме це, на нашу думку, визначає необхідність розробки критеріїв оцінки еколого-економічної діяльності підприємств. Це підкреслює необхідність комплексних кардинальних структурних зрушень в управлінській сфері.

Результати проведеного соціологічного дослідження показують, що не всі опитані керівники сільськогосподарських підприємств здійснюють оцінку екологобезпечного розвитку. Намагаються визначити оцінку екологобезпечного розвитку тільки 35% опитаних сільськогосподарських підприємств. Разом з тим 24% респондентів відмітили пониження ролі і місця оцінки екологобезпечного розвитку в їх практичній діяльності, а 85% - свій недостатній рівень знань, сформованих оціночних вмінь та навичок.

У багатьох випадках саме відсутність та нестача цих знань, навичок та вмінь веде до того, що оцінка екологобезпечного розвитку здійснюється на емпіричному рівні. А це призводить до її суб'єктивності.

Критерієм оцінки є ознака істинності наших знань про предмет, явище, поняття, ознаку, що покладена в основу класифікації і оцінки цих предметів, явищ і понять. Виходячи із зазначеного можливо виділити три групи критеріїв оцінки екологобезпечного розвитку сільськогосподарських підприємств:

- 1) критерії економічного розвитку;
- 2) критерії раціонального використання природних ресурсів;
- 3) критерії впливу на навколишнє природне середовище.

До першої групи критеріїв економічного розвитку відносяться: прибуток, рівень рентабельності (збитковості); фондозабезпеченість, фондоозброєність, працезабезпеченість, землезабезпеченість; ступінь зношеності основних засобів, питома вага морально застарілого обладнання й устаткування, показник технічного оновлення виробництва; інвестиції у природо-

охоронну діяльність і раціональне використання природних ресурсів; якість продукції; економічна ефективність заходів щодо енергозбереження.

До другої групи критеріїв раціонального використання природних ресурсів відносяться ресурсо- і енергозберігаючі технології, рівень розораності сільськогосподарських угідь, меліорація сільськогосподарських угідь, родючість ґрунту, платежі за використання природних ресурсів та інше.

До третьої групи критеріїв впливу на навколишнє природне середовище можна віднести дотримання нормативних показників, викиди забруднюючих докільля речовин, деградовані землі, забруднені землі, радіоактивно забруднені землі, введення в дію природоохоронних об'єктів, підвищення екологічності виконуваних робіт та інше.

Ринкова економіка зумовлює сільськогосподарські підприємства виробляти високоякісну і конкурентоспроможну продукцію, запроваджувати енерго- та ресурсозберігаючі технології, раціонально використовувати наявні ресурси і на цій основі знижувати собівартість і цим забезпечити беззбиткове виробництво сільськогосподарської продукції.

За даними Житомирського обласного управління статистики в 2004 році питома вага прибуткових сільськогосподарських підприємств становила 38 %, а в 2005 році – 68%, тобто їх збільшилось в 1,5 рази. Рентабельність сільськогосподарського виробництва в 2005 році становила 5,9 %, що більше на 3,5% порівняно з 2004 роком. Це говорить про деякі зрушення в сільському господарстві.

Не спростовуючи деякі позитивні зрушення слід зазначити, що не вдалося зупинити занепад тваринництва і започаткувати відродження галузі в області. Це пов'язано з недосконалістю економічних взаємовідносин з переробними підприємствами. Звідси матеріальна незацікавленість виробника, заниження виручки за реалізовану продукцію, фінансова неспроможність ведення розширеного виробництва. Таким чином, сільськогосподарські підприємства маючи таку низьку прибутковість не мають коштів для забезпечення свого екологічнобезпечного розвитку.

Але складне фінансове становище сільськогосподарських підприємств зробило їх не досить привабливими для сторонніх інвесторів, а власні кошти для довгострокових вкладень із-за низької прибутковості обмежувались лише амортизаційними відрахуваннями, суми яких знижувалися у зв'язку з перевищенням вибуття основних засобів у порівнянні з введенням в експлуатацію. Тому важливо поєднувати економічний підхід до екологічних про-

блем у сільському господарстві. Продуктивне поєднання цих понять можливо в умовах екологічнобезпечного виробництва, що характеризується систематичною розробкою технологічних, управлінських рішень, як для ефективного використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища, так і для поліпшення якості сільськогосподарської продукції. А екологічно чиста продукція буде конкурентноздатною на світовому сільськогосподарському ринку. Особливо це актуально зараз, коли наша країна визначила чіткій курс на вступ у СОТ та на інтеграцію з країнами Європейського союзу, що вимагає дотримання сучасних вимог та визнаних стандартів якості продукції.

За допомогою анкетного опитування керівників сільськогосподарських підприємств виявлено залежність критеріїв оцінки від рівня впровадження принципів екологічнобезпечного розвитку (табл.).

Таблиця

Залежність критеріїв оцінки від рівня впровадження принципів екологічнобезпечного розвитку

Критерії оцінки екологічнобезпечного розвитку	Рівень впровадження принципів							
	окреме підприємство		галузь сільського господарства		національна економіка		на всіх рівнях системно	
	кількість відповідей	%	кількість відповідей	%	кількість відповідей	%	кількість відповідей	%
Кінцеві результати діяльності підприємства	3	23	9	32	1	17	20	26
Кількість вирішених екологічних завдань поточного періоду	3	23	5	18	1	17	13	27
Кількість впроваджених ідей екологічного спрямування, які принесли позитивні результати	2	15	4	14	1	17	14	18
Екологічнозбалансований спосіб господарювання	1	8	3	11	2	32	9	12
Екологічну доцільність	1	8	1	3	1	17	6	8
Рівень організації системи екологічного управління	2	15	3	11	-	-	11	14
Рівень забезпеченості с.-г. підприємств компетентними кадрами	1	8	3	11	-	-	4	5

Як бачимо з даних таблиці, більшість респондентів вважають, що критерії оцінки екологобезпечного розвитку сільськогосподарських підприємств залежать від системного підходу. Крім того, 26 % опитаних вважають, що екологобезпечний розвиток повинен сприяти позитивному кінцевому результату діяльності підприємства.

IV. Висновки. Зростання ефективності сільськогосподарського виробництва в існуючих умовах є неможливим без об'єктивної всебічної оцінки характеру екологічних явищ. Наша вітчизняна економічна наука розробила систему показників оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. При цьому ефективність трактувалась як економічна категорія, яка відображає стосунки людей в процесі виробництва з використанням наявних виробничих ресурсів з метою забезпечення високих кінцевих результатів виробництва в конкретних умовах. Але господарська діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства значною мірою визначається екологічним благополуччям. Відсутність єдиних підходів до визначення критеріїв оцінки еколого безпечного розвитку сільськогосподарських підприємств вимагає подальших глибоких теоретичних та практичних досліджень.

Література:

1. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 26 червня 1991 р. – № 1268 – XII.
2. *Борисова В.А.* Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: Моногр. – Суми, 2003. – С. 60–75.
3. *Веклич О. О.* Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К.: (Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів), 2003. – С. 26–51.
4. *Гайдуцький П.І.* Розвивати нові напрями економічних досліджень // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 28–35.
5. *Сахаєв В.Г.* Економіка природокористування: пошуки і перспективи // Природний камертон. (Природа. Людина. Суспільство). – 2003. – № 1. – С. 24–26.
6. Статистичний щорічник Житомирської області 2005 р. / Головне управління статистики Житомирської області. – Житомир, 2005.